

KERTINĖ PARAŠTĖ

Brangus radinys Lietuvoje

Vienas iš daugelio teigiamų ir džiuginančių atkurtos Lietuvos nepriklausomybės mūsų laikais padarinių yra pasikeitęs lietuvių ir Lietuvos žydų (nors bausiu, kad turbūt reikia sakyti greičiau jų palikuonių) santykis. Per visą Atgimimo laikotarpį iki dabar buvo ir yra jaučiamas nuosirdžios pastangos iš vienos ir iš kitos pusės pripažinti, gerbti ir vertinti vieni kitų praeitį (daugiausia taip skaudžią), dabartinę tikrovę ir besitęsiančius rūpesčius — jeigu galima, vieni kitiems padėti ir kartu žvelgti į ateitį, o praeities gilias žaizdas, jeigu neužgydyti (nes žmogiskajame gyvenime turbūt tai nėra įmanoma?), tai bent aptvarstyti, kad jos nepilnuotų amžiams ir amžiams. Galbūt aušta laikas, kada Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos palikimas — tolerancija visiems piliečiams ir jų taikaus, abipusiai vaisingo sambūvio vizija bei 1918–1940 metų Nepriklausomos Lietuvos konstituciškai užtikrintų mažumų teisių (kiek jos bebūtų buvusios pažeistos realiaame gyvenime) principas ir vėl įsikūnys mūsų tėvynėje, reikšis kasdieniame gyvenime, trauks mus į dorą ir teisingą bendrą gyvenimą, ir mes būsim laiminami naujos sandoros tarp lietuvių ir Lietuvoje įsikūrusių ar nuo amžių, ar tik palyginti neseniai kitų tautybių gyventojų, nes visiems drauge Lietuvos ateitis yra besalygiškai svarbi.

Todėl buvo įdomu ir gera prieš porą savaitių *The New York Times Magazine* skaityti Jeffrey Goldberg straipsnelį apie Lietuvos atrastą žydų istorijos lobyną,

Zlata Furman ir jos vaikai, išlikę gyvi po vieno pogromo Dubova vietovėje, Ukrainoje, maždaug 1920 metais. Kartu su fotografija yra mašinėle rašytas sąrašas aukų, kurį sudarė tos vietos žydų bendruomenė. Daugiau negu 200 žmonių buvo nužudyti per tris pogromus, vykusius Dubovoje vienerių metų laikotarpiu; daugelio pogromų dokumentacija buvo manyta dingusi, kol šitie YIVO archyvai buvo atrasti Vilniuje.

liudijanti dabar jau visiems laikams dingusį jų bendruomenės gyvenimo būdą šioje Europos dalyje („The Shtetl is Sleeping“, *The New York Times Magazine*, 1995 m. birželio 18 d., pp. 40-41). Penkiasdešimt metų vienoje „apleistoje“ Vilniaus bažnyčioje (deja, autorius arba nežino, arba neįsijautė reikalo skaitytoja painformuoti, kokių būdu sovietmečiu tiek daug Lietuvos bažnyčių tapo „apleisomoms“), slėpėsi brangus ir drauge skaudus lobis — „žydiškos atminties kriptai, milijonų žydų gyvenimai, išsakyti žodžiais ir paveikslais“. Prieš Europos žydų išnaikinimą Vilnius (jidiš: Vilna) buvo ju Jeruzalė, išminties, mokslininkų namai. Ten buvo įsikūrus ir tyrimų institutas YIVO (jidiš akronimas Žydų mokslininkų institutui), kuris užrašinėjo ir dokumentavo žydų istoriją, tuo pačiu metu, kai ji vyko. Vokiečiams užimant Vilnių Antrojo pasaulinio karo metu, tie žydai, kurie galėjo, pabėgo. Tarp tų pabėgėlių buvo ir YIVO mokslininku, kurie Vilniuje paliko daugelio Rytų Europos žydų kartų eilraščius, laiškus, vaidinimų tekstus, fotografijas, plakatus ir šventas knygas.

Šis YIVO rinkinys buvo laikomas dingusiu holokosto laikotarpiu: didelė jo dalis buvo nacių pagrobta. Tačiau tam tikra dalis buvo saugiai paslėpta. 1947 metais dalis archyvo buvo perkelta į YIVO būstinę New York'e. Likutis buvo dingęs ir užmirštas iki vėlyvų 1980-ųjų, kada New York'ą pasiekė žinia, kad seni YIVO dokumentai buvo rasti vienoje Vilniaus bažnyčioje, kuria Lietuvos nacionalinė biblioteka naudojosi kaip sandėliu. Iš viso čia buvo apie 200 dežių trumpalaikės medžiagos, daug jos labai blogam stovyje, ir šimtas toros ritinių, be apvalkalų. YIVO paprašė naujai Nepriklausomos Lietuvos vyriausybės rinkinį perleisti YIVO archyvai New York'e. Lietuviai nesutiko. Jie argumentavo, kad dokumentai, nors beveik visi jidiš ar hebrajų kalba, sudaro dalį lietuviško paveldo. Lietuvos ambasadorius JAV Alfonsas Eidintas pažymėjo, kad „dokumentai priklauso tai teritorijai, kur jie buvo surinkti, ir YIVO jų gimė Vilniuje“. Tačiau Eidintas taip pat pripažįsta, kad YIVO prašymas daromas ypatingomis aplinkybėmis: „Istorija buvo tokia liūdna, kad YIVO buvo priverstas persikelti į New York'ą“.

Nors ir nenorom, autorius susilaukė nuo lietuvių apkaltinimo dėl jų užimtos laikysenos YIVO

Lietuva ir Rusijos komunistinės imperijos griūtis

BRONIUS GENZELIS

Negalima suvokti Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo be politinės ir ekonominės situacijos Rusijoje analizės, be rusų imperinio mąstymo aptarimo. Todėl, tyrinėjant Rusijos imperijos griūtį, svarbu išryškinti objektyvias imperijos byrėjimo priežastis ir subjektyvų Lietuvos vaidmenį šiame procese.

Imperijos irsta tada, kai jos išsemia savo būtis galimybės. Tyrinėjant imperijų žlugimo procesus, akivaizdu, kad pastangos išsivaduoti iš imperijos gniaužtų vienu metu yra vaisingos, kitu metu — be perspektyvos.

Demokratėjimo procesai pačioje imperijoje — dar nepakankamas pagrindas jų griūtis. Pavergtųjų tautų siekimas puoseleli savo kultūrą, turėti savo valstybingumą, imperijų klestėjimo ir jų formavimosi metais yra nesuprantamas metropolinėms tautoms. Imperijų griuvimą sąlygoja ir visuotinis įsitikinimas, kad ši imperija jau pasmerkta, kad tauta ankščiau ar vėliau išsivaduos iš

* Pranešimas, skaitytas Amerikos sociologų asociacijos kongrese 1994 m. rugpjūčio 6 d. Los Angeles. Istorikas ir filosofas Bronius Genzelis buvo vienas iš pirmųjų Sąjūdžio veikėjų, Lietuvai atgavus nepriklausomybę buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Seimo nariu.

archyvo atžvilgiu. Pažymi, kad padarytas susitarimas: dokumentai bus nugabenti į New York'ą, ten išaiškinti ir suregistruoti, mikrofilmuoti ir tada gražinti Lietuvai (Toros pasilieka Vilniuje). Pirmoji 35 dežių siunta, pasiekusi New York'ą šių metų vasarį, pasižymi nepaprastais eksponatais, jungiant ir ranka rašytus pasakojimus apie pogromus Ukrainoje, kurie niekur kitur nėra buvę dokumentuoti. YIVO archyvarai net savo paskutiniame dienom skubiai rinko dokumentus iš Vilniaus ghetto žydų „Judenrat“, nacių paskirtos žydų tarybos.

Tačiau rinkinys nėra neatlyžtamai nykus — jame atsiskleidžia žydų gyvenimo prieškarinėje Europoje sudėtingumas ir džiaugsmas. Pikti laišukai tarp rabinų ir tikinčiųjų; Varšuvos žurnalistų sąjungos pokylio programa; kvietimas į rabino Menachem Mendel Schneerson vestuves 1920 metais Varšuvoje; net meilės eilėraščiai iš tolimų kaimų. „Štetl jau miega / Ūkio vartai užverti / Aš ateinu pas tave naktį“, prasideda eilėraštis, parašytas Gittel Farkas iš Baltstogės.

Jeffrey Goldberg savo straipsni baigia šitaip: „Atrastasis YIVO archyvas įgalina prisiminti žydiškąją Europą ne vien dėl jos išuždytų piliečių ir išniekintų Šabas. Jis taip pat yra tyli užuomina, kad holokosto baisybė gali būti perteikta ne tik per stiklo ir plieno martirologijos muziejus, bet parodant, labai paprastai ir akį nerėžiančiai, popieriaus skiautes, kaip šiosios“. Ir todėl mums atrodytų, kad lietuviai teisingai nutarė pasilikti šiuos dokumentus — ir visa tai, ką jie liudija, savo pačių šalyje. Ir mes branginame tą nuostabų lobį. Nes ir mes žinome, ką reiškia būti bandomiems ištrinti, nušluoti nuo žemės paviršiaus. Norime saugoti tą atminimą.

Susibūrimas Katedros aikštėje, Vilniuje, 1988 m. rugsėjo 29 d. protestuoti prieš miilicijos veiksmus. Kalba profesorius Vytautas Landsbergis.

kolonijinės priespaudos. Jeigu tauta, pakilusi į kovą dėl savo išlikimo, liks vieniša, jeigu kovos už nepriklausomybę pralaimėtos kitose tos imperijos dalyse, jos pastangos bus tik bereikalingu kraujo praliejimu. Tokios mano įvadinės pastabos šiam pranešimui.

Dabar fragmentiškai apžvelgsiu pačią problemą.

Tautos skirtingai perseraga imperinio mąstymo ligą. Jos židinyje — pačioje imperijos gimimo stadijoje. Tai akivaizdu nagrinėjant Rusijos imperijos likimą.

Nuo 19 amžiaus rusų politikai savo veiklą grindė Uvarovo suformuluotais principais: patvaldytė, stačiatikybė ir liaudiškumas, suprantamas kaip rusiškumas,

vėliau igavęs panslavizmo išraišką.

Panslavizmas tapo patraukliu slaviskoms tautoms, pavergtoms neslavų (bulgarams — velkantiems turkų junga, čekams, slovėnams, chorvatams, slovėnams — Austro-Vengrijos Habsburgų dinastijos), bet jis buvo visai svetimas lenkams, tokiems pačiuose slavams, tik pavergtiems tų pačių slavų — rusų. Dėl lenkų išsivadavimo kovas ne visad suprastavo bulgarai, čekai, chorvatai, kuriems didžiausias baubas tada buvo neslaviskas elementas.

Patvaldytė, simbolizuojanti absoliučią monarchiją, tapo 20-ojo amžiaus mąstančiam žmogui politiniu anachronizmu. Tuo tarpu

Rusijoje siekta išlaikyti patvaldytę. Todėl Rusijos vadovų tikslai susikirto su visuotinio demokratėjimo idėjomis. Stačiatikybė negalėjo būti jungiančia grandimi kitų religinių konfesijų Rusijos piliečiams, nes ji objektyviai kitatikius vertė antrarūšiiais žmonėmis. Šie faktoriai ir tapo 1917 metų revoliucinių įvykių Rusijoje prielaidomis. Tačiau imperinis mąstymas neišnyko: ir po revoliucinių sukrėtimų (imperiskai mąstė atskiri ir nerusai, tik jiems nebuvo priimtinas pabrėžtinus rusiškumas). Jis tik modifikuosi — igavo naują formulę: partija (iš patvaldytės sampratos), komunizmas (visuotinio gėrio sukūrimas žemėje — tikėjimas, naujas religijos variantas, kuris paten-

kinų įvairių tautų atstovus) ir proletarinis internacionalizmas (panslavizmo modifikacija).

Partijos vardu pradėta valdyti šalį. Patvaldžio funkcijas perėmė partijos pirmasis asmuo (gensekas ar kitokiu pavadinimu). Po 1920 metų rusų imperija pradeda atsigausti: partijos vadovybėje atsiradžia imperiskai mąstantys asmenys ir jie mėgina atkurti imperiją nauju pavadinimu — SSSR. Imperijos stabilizavimosi metu gensekas naudojosi visomis absoliučios monarchijos teisėmis. Vėliau jo funkcijos palaipsniui ribojamos. Michailas Gorbaciovus letarinio internacionalizmo" pavadinimu.

Tikėjimas komunizmu bleso, ir tuo būdu iro bendraideologinis imperijos pamatas. Tada vėl valstybėje į pirmą planą iškilo „rusiškumas“, tik šį kartą „proletarinio internacionalizmo" pavadinimu.

Devalvuojantis naujai suformuotoms vertybėms (partija, komunizmo idėja, proletarinis internacionalizmas), išliko vienintelė vertybė — „rusiškumas“, kuris tapo nepriimtiniu nerusiškoms tautoms, nes jis toms tautoms reiškia ne ką kita, kaip savos sąvasties praradimą. Tada ir atėjo antrasis imperijos žlugimo etapas (pirmasis, kaip žinia, buvo 1917-1920).

Lietuva pirmoji aktyviai suburdėjo Gorbaciovą „perestroikos" metais. 1988 metais rimties būsenoje dar buvo Lenkija, Čekoslovakija, Vokietijos DR, Vengrija, o Lietuvoje nuvilnijo šimtą tūkstantiniai susibūrimai. Viešai prabilt apie neišvengiamą Nepriklausomybės atstatymą, apie tautos pamintas teises. Kodėl Lietuvoje? Imperijos griūtis (Nukelta į 3 psl.)

(a. II.) Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio suvažiavimo diena Vilniuje 1988 m. spalio 22 d.

Gedimino Zdančiaus nuotrauka

Šiame numeryje:

Žydų istorijos ir kultūros radinys Vilniuje
• Lietuvos vaidmuo Sovietų imperijos griūtyje • „Praradimo sonata“ (II ir III) • Aleksandro Radžiaus eilėraščiai • Vytautas Kernagis Bostono „Lietuviškoje sodyboje“

Gytis Laukinis

PRARADIMO SONATA

(Tęsins iš praėjusio šeštadienio)

II Meksika

Jau matyti šviečiant reklamėnė iškaba, skelbdama „šaltas alus“. Kviečia visus praeivius, tik retas, kas užėina, šiaip žmonės skubiai pralekia, pakeliui į madingesnes vietas. O čia renkasi apylinkės viešbučių, restoranų bei parduotuvių darbuotojai, ypač ispaniški kalbantys. Barmanas čekius jiems keičia, vakarais juos globoja, pats iš Meksikos prieš kelis dešimtmečius atklydęs, pramokęs kalbos tiek, kiek reikalauja jo naktinis darbas, ir džiaugiasi valstybine loterija ir arklų lenktynėmis. Savininkė ne tokia svetinga, ar bent išorė taip liudija. Vietinė.

– Praveriu duris ir meksikietis jau sveikina, tą patį gėrimą stato, kelis papildomus butelius pakša atšaldymui. Tas alus man jau nusibodo, bet nesinori dėl to triukšmo kelti.

– Tai kas gero? – nuoširdžiai teiraujasi barmanas, kuriam visad patinka išgirsti, kaip jo klientams sekasi. Ypač čia džiaugiasi, išgirdęs, kad esu gana užsiėmęs, sako „labai gerai, visi uždarbiauja“.

– Šiandien laisva diena, buvau parke.

– O kas ten gero? – pinigų skaičiuodamas, už akinių klausia jis.

– Daug gėlių, – trumpai atsakau. Dažniausiai barmanas eiliniam žmogui atstoja psichiatrą, už kelis dolerius gali išsipašakoti, net paguodos susilaukti. Tik daktarų kabinuose šimteriopai brangiau, o anie svaigalų net nesūdo. Prasta terapija. Man su meksikiečiu, tačiau kažkodėl atvirkščiai išėjo – tenka klausytis, kaip jam smulkioj, kasdieninė loterijoj sekasi, kokie arkliai šį pavasarį pelningai lenktyniauja, kaip šeimai tėvynėj sekasi, kaip sūnų į mokslus leidžia, kaip žada tik kartą į savaitę gerti, kad susitaupytų pakankamai pinigų savininkės gimtadienio progą *mariaichis* pasamdyti. Taip ir gerai, nes nesinori svetimo žmogaus varginti savais rūpesčiais. Jau geriau kieno nors kito klausytis.

– Gėlės, aha, – susimąstydamas pakartoja barmanas. – Turbūt labai gražu. Meksikoj tėvas sodą užlaikydavo, visada pavasario laukdavo. Pats dabar bute gyvenu, nėra kur tuos augalus kišti, nors noretųsi. O kokios gėlės tau patinka?

– Tulpės Olandiškos.

– Kaip *Heineken*? Aišku, viskas aišku. Barmanas apie Europą sprendžia pagal alaus kokybę, apie Europą esąs geros nuomonės.

– Tai ar buvo tulpių?

– Žinok, nebuvo. Sakoma, dar per anksti, reikia dar palaukti.

– Gaila, – pritaria barmanas. – Visko laukti reikia. Lauki algos, paskui banke tenka eilėj laukti, sąskaitas užmokėti, pašte lauki ženklų nusipirkti, dar ir mirties lauki.

– Teisingai, – užsigerdamas sutinku. Su juo esu linkęs nuolat sutikti, nesvarbu, ar iš tikrųjų sutinku. Paprasčiau. Iš viso įdomiau sužinoti, ką žmogus mano, o ne ginčytis.

– Tikrosios moters taip pat reikia laukti, – tęsia barmanas. Jau beveik pusę šimtmečio laukiu, nesulaukiu.

Barmanas išsiskyręs. Apie tai nelabai noriai šneka, bet pasitaiko progų, kai leidžia pašnekovui apie tai žinoti. Jam mieliau apie sūnų pasakoti.

– Teisingai sakai, – šįkart nuoširdžiai sutinku. – „Ne viską kaip tik šiandien išvysti“, – cituoju Žaliją.

– Tiksliai, – švelniai įsiauadrina meksikietis. – Trunka laiko viskam išsivystyti. Augti, žydėti, prinokti. Taip mano tėvas sakydavo, kai pats nekantraudavau. Galų gale iškeliavau šiaurėn, bet ir čia niekas staigiai neatsitinka, tik avarijos. Tikrai pažangai reikalingos kelios kartos, o ne vienas žmogus. Trunka laiko, kol ant kojų stotis gali.

– O tulpės? – nerimtai klausiu.

– Tulpės neturi kojų, tai nėra ant ko joms stotis. O žydi tada, kai ūpas užėina, ne anksčiau, ne vėliau, – atkerta barmanas, grakščiai degtine pilstydamas. – Netrukus grįšiu. Kavos reikia. Prižiūrėk barą.

Kavą gamina ir jis pats, tik jam jina nepatinka, tenka į kaimyninę parduotuvę užbėgti. Ten ir loterijos bilietus parduoda, kiekvieną vakarą savo laimę bando. Per dvidešimt metų laimėjęs penkisdešimt dolerių. Barmanas pirmasis prisipažįsta, kad eikvoja sunkiai uždirbtus pinigus, bet teisinasi, kad yra ir blogesnių ydų. Niekam nekenkia, sako.

Belaukiant, kol jis grįš, pasikeliu po savo laikinąją karalystę pasivaikščioti, kovojau prieš pagundą daugiau alaus pasiimti. „O ką Žalioji pamanytų?“ pagalvojęs, save sudraudžiu. Turbūt pamanytų, kad esu nekantrus. Įdomu, kur ji dabar yra.

Grįžta barmanas, didžiausią kavos puoduką nešinas, paprasta šypseną pasipuodęs.

Jam dabar rytas, kava padės išverti šio vakaro pamainą.

– Nieko nepardavei? – klausia jis kumščiu mosuodamas.

– Kad nėra klientų, – teisinuos.

– Jo, tai kasdieninė bėda, – aimanuoja barmanas, bepradedas tuščią barą šluostyti. – jei lyja, nieks iš namų neišeina, o jei saulė šviečia, nutaria kitur eiti. Prastas biznis, bet man mažiau darbo, o alga ta pati.

– O arbatpinigiai?

– Žinok, čia klientai ne taip baisiai dosnūs, išskyrus savaitgaliais, kai čionais atklysta visokių plauko žmonės. Nuolatiniai – nešykštūs, tik neturi iš ko dalintis.

Gerai suprantu, juk aš pats jam ne baisi daug palieku. Patys gėrimai jau pakankamai brangūs, o savininkėi nuomą pakėlus, pakilo ir kainos.

– Vis vien geriau, negu namuose, – save garsiai ramina barmanas, prisimindamas Meksiką.

– Nepasigendi namų?

– Kartais. Iš tikrųjų ne. Namai, tai ten, kur esi. Čia, pavyzdžiui, tavo namai.

Nusijuokiu mandagiai, turbūt ir čia reikia sutikti, nors juoku išblaškomas rimtas reikalas. Pats norėčiau sakyti, kad mano namai – konservatorijoje. Nors ten benamių namai. Paradoksas. O kur Žalioji gyvena? Matau ją, prie lango besėdinčią, žiūrinčią į ežerą (ji, be abejo, prie ežero gyvena), svarstančią dienos įvykius. O tikriausiai tik televiziją žiūri.

– O ką šiaip šiandien veikei? – pokalbi tęsia barmanas.

– Sutikau šaunią tapytoją, – atsargiai atsakau.

– Ką tapo?

– Paparčius.

– Paparčius? Kas tai?

Nežinau, kaip ispaniškai „papatris“. Imu piešti ant servetėlės.

– Parodysiu, – sakau, ir netrukus atsiranda ganėtinai primityvus paparčių atvaizdas. Bandau aiškinti, kad jie tokie primityvesni augalai, kurie drėgnesnėse vietose auga, mažai saulės reikalauja.

– „Paparčiai“, aha, aišku, viskas aišku, – pritaria barmanas, nors jam gal ne visiškai aišku. – Turėtum ją čia atvesti, pavaišinti.

– Žinau, žinau, tik prie to dar nepriejo, reikia laukti.

– Na, gerai, – nusivilia barmanas. – Tu ramiai lauk.

– Lauksiu, – tvirtai pabrėžiu. – Nenustosi vilčias.

– Taip ir padaryk, – paskatina jis. – Pažiūrėsi, palauksi, gal ir sulauksi. Neapsimoka skubėti, tikėk.

– Tikiu. Gal dar po vieną?

– Tuojaus, tuojaus, – skubėdamas murma barmanas. Nesinori su juo toliau apie Žaliją kalbėtis. Tai būtų vienkartinio išgyvenimo nuipiginimas. Iš tiesų nėra net apie ką kalbėtis. Man cigaretė pridėgė, pasišnekėjome, ir viskas. Tikrovė tokia.

– Gal kokias rungtynes šį vakarą rodo? – klausiu barmano, bandydamas šnekas į sportą nukreipti. Visiems tai neutrali tema, išskyrus tikriems aistruoliams, kurie šiaip gyvenimo nelabai turi.

– Pažiūrėsim, – sklaido laikraštį barmanas. – Boksas arba krepšinis.

– Tai gal krepšinį, mažiau smurto.

– Tik ilgiau rezultato laukti reikia, – juokiasi barmanas, tęsdamas savo monologą apie laukimą.

– Tai lauksim, – atsakau, griežtu tonu. – Lauksim.

Žaidžia Saulės prieš Keltus. Pastarųjų žalios uniformos mirga ekrane – jei ne vikriai skrendantis kamuolys ar guminių batų dunkėjimas ir cypimas ant medinių grindų, galėčiau dar konservatorijoj būti, pas tą, kuri autobusu kartu su savo eskizais į nežinią išvažiuo. Lėtai trinu barą, bandau save sugrąžinti į tikrovę – sėdžiu vienas tuščioj, vienišoj vidurmiesčio užėjoj, veltui leidžiu retai pasitaikančius pinigus. O gal ne veltui – tuštuma neleidžia užsimiršti, priverčia skaitytis su tuo, kas šiandien atlikta, o gal svarbiau, kas neatlikta. Šiuo atveju sunku spręsti, kokia riba tarp pasiekimo ir pastangos. Tulpių dar vis nėra, nesvarbu, kiek jų ieškočiau.

Užėjus naktiai, gal ir laikas nustoti apie gėles galvoti. Jos patios ne nakties gyvūnai, tą garbę atiduoda paparčiams. O jei ne didiesčio mėgėjai, tik žmogaus ranka į šiltadarį persodinti. Jei ir atsirastų papartis mieste, tiečio pievoje, greitai galą rastų, sodininkui žolė bejpaunant. Dar viena piktžolė. Naktis mieste ateina kukliai, bet ceremonijai – saulė nukrenta, ją užstoja pastatai, staigiai atsiranda tamsa. Ne raida, o įvykis. Panašiai klostosi ir gyvenimas – įvykiais, momentais, o iš jų žmonės bando nužiūrėti kažkokią kryptį, kil-

Algio Jakšto nuotrauka (Švenčionėliai)

Šilagėlės I

mą į aukštumas ar slydimą žemyn, bando rasti tai, ko nėra, nebent sutapimo ar stebuklo dėka. Paprastai mirtingiesiems tenka sudėti momentų skeveldras, o iš jų teiseina sustingusio vaško gabalas vandenyje, tegul kiekvienas spėja jo reikšmę. Bet bandysim.

Mieste naktis keliauja betonu, o ne laukais – švelniai pilkai šviečia šaligatviai, praeiviai vis pasuka galvas į užėją, žiūri, kas ten sėdi. Nežinia, ar patys norėtų užėiti, ar tik slaptai šaiposi iš tų, kurie ten jau užėjo, tai yra iš manęs ir barmano. Į juos nekreipiam dėmesio. Kamuoją asmeniniai pasauliai, apie svetimus rūpintis nespėjam. O be to, anie tik praeina, jų nebematysim, o jei ir matysim, neatpažinsim.

Krepšinio rungtynės toliau siaučia, bet jau dėmesys kažkur kitur. Barmano krypta į gimtąjį Durango, o mano – atgal į konservatoriją. Išivaizduoju mėnesieną apšviestą, naktiai atvėsusį šiltadarį, užrakintom durim, kad iš kolekcijos niekas nenutartų išeiti pasivaikščioti, nors ir sugrįžtų. Užsukti dirbtiniai upeliukai, iš garsiakalbių nutilęs paukščių čiulbėjimas, budį tik augalai. Turbūt ne visi susišneka.

– Gal dar vieną? – sutrukdė barmanas. – Šalta lauke, dar ilga kelionė. Čia, leisk man.

Atsakymo nesulaukęs jau pilsto. Palaima ir praeikimas.

– Na, gerai, dėkui, *gracias*, – nebežinau ką dar pridėti. Pinigai jau baigiasi, nesirengiu skustis, bet ir nelabai moku dėkoti.

– Nėr už ką, – ramiai moja barmanas. – Žinok, man minios nepatinka, jaučiau šitaip. Esu pats dėkingas.

– Labai ačiū, – rimtu tonu dar sykį padėkoju, pabrėždamas abipusį nuoširdumą galvos linktelėjimu ir neryškia šypseną.

Abu atsiskukam sekti rungtynes, stebim klykiančią apie aikštę susigrūdusią tūkstantinę minią, kartu džiaugiamės, kad nesam jos tarpe. Koks žaidimas, tokia ir publika – komandinių sportų stebėti renkasi aistruolių komandos, grupės stebi grupę. Kitose aplinkose renkasi konservatorijų lankytojai ir meksikiečiai barmanai. Kitoks sportas – mažiau reikiama, daugiau tylim. Tylim ir dabar, įvertindami retą ramybės momentą, nerungtyniauja, vis kažko laukiame, ieškom. O praeiviai įsitikinę, kad čia nieko neveikiam.

Prisimenu, tėvas mus mokė, kaip nuo kaktusų vaisius rinkti, – užsistovėjusią tylą perskrodžia barmanas.

Vis sunkiau darosi atsakyti į išeivio prisiminimus. Geriausia tik klausytis, linguoti galva, retkarčiais paprašyti patikslinimo. Pavyzdingas, mandagus, civilizuotas elgesys – ar bent taip įsivaizduoju.

– Būdavo, – tesia barmanas, aiškiai įsimaginęs, – tėvas mane su seserim išleidžia ankstyvą rytą į turgų, ten parduodavom tuos surinktus kaktusų vaisius, dar ir medų iš savų avilių. O mums bėprekiaujant, tėvas bandė tą gana varganą žemę purenti. Ne geriausiažemė, bet mūsų. Tai svarbiausia – rasti ką nors savo.

– Savo alų?

– Ne, ne, ne, – paštuose ruošiasi man tvoti barmanas, paskui apsigalvoja. – Na, gal ir tai ne pro šalį, bet aš čia imčiau, ne apie gerimus, bet apie turtą, nebūtinai nekilnojamą, bet išliekantį. Tokį, kurį ryte atsibudus dar turėsi, nesvarbu, kiek vakarykščią dieną pragręš būsi.

– O koks tavo turtas?

– Sunku pasakyti, – barą bešluostydamas sprendžia. – Sūnus, – per ilgai nesuabejojęs, atsako barmanas. – Sūnus, – pakartoja jis, šįkart sau priminti. Šluosto toliau.

Vėl tylim. Viliuos, kad apie mano turtą neklaus, nes mano turtas kažkur autobusu išvažiuo. Turtas, bet ne savas. Be reikalo apie nuosavybę emėm šnekėti. Apie daiktus ar gaminius. Jau verčiau apie augalus.

Baigiasi krepšinio rungtynės. Neaišku, kas ten laimėjo, galų gale mums nesvarbu. Tai ne turtas, nepaisant, kiek ten turtuolių žaistų. Reikalas čia neina apie pinigus. O tų pinigų vis trūksta – skaičiuoju skatikus, nutariu, kad gal vienam vakarui jau užteks, pasikeliu, pradedu gražą nuo baro rankioti, rengiuos į naktį vėl išeiti.

– Ei, ei, ką darai? – tiesiog piktai rankomis mojuoja barmanas.

– Baigiasi pinigai, – šviesiai tiesiai atsakau.

Prieš tokį griežtą svetingumą nežadu priešintis. Vėl prisidėjęs žiūri pro langą į tuštėjančią gatvę. Barmanas atneša naują buteliuką, garsiai jį pastato.

– Čia už rytdieną, – sodriu balsu praneša, paskui grįžta prie šaldytuvo sau pačiam ko nors meksikietiško išsirinkti.

Ir vėl prireiks dėkoti. – Ačiū, – sakau, įsitikinęs, kad kuo paprasčiau, tuo geriau.

– Nieko, nieko. Sakiaus, rytoj visko bus, visko daugiau. Teks palaukti, o aš palauksiu, kol susimokėsi. Labai paprasta.

– O kokie pas tavo procentai?

– Ne, apie palūnas negli būti jokios kalbos. Mano skolos – dabarties pratęsimas. Ar rytoj, ar poryt atsiskaitysi, skirtumo nebus. Čia veikia kitoks laikrodys negu tie, kurie ant praeivių riešų skuba.

– Dar sykį ačiū, – bandau kuklintis.

– Užteks, užteks, – lyg nepatenkintas kartoja barmanas.

Užėina nauja tyla. Niekas nedrįsta jos pritraukti, išskyrus pasenę, buvę sportininkai, kurie televizijoj atlikinėja pasibaigusį rungtynių skrodimą. Jie gailėstį žadina – žili plaukai, kostiumai ir kaklašaiščiai, o balsuose girdėti ilgesys, noras susigrąžinti praeitį, tuos laikus, kai jie po aikštę lakstė, o nelinksmas ir nuošalus aptarimo darbas atiteko kitiems. Barmanui jų turbūt dar labiau gaila, nes jis pasikelia ir užgesina televizorių.

– Kam jie plepa, juk mes viską matėm, – skundžiasi jis.

– Toks jų darbas, už tylą niekas algos nemoka, nebent gal kyšiu.

– Tai galėtų protingiau pakalbėti.

Barmanui kvailiai nepatinka. Vienkartinis kvailas elgesys atleistinas, bet ne igimtas, visapusiškas kvailumas. Todėl barmanas viską atsargiai daro, apgalvoja kiekvieną ėjimą, nesvarbu, koks jis menkas bebūtų, ar tai stiklinių plovimas, ar šiukšlių išmetimas. Ties svarbesniu žingsniu dar ilgiau dėsia – skyrbybas su žmona svarstė geras metus, o dar ir dabar sprendžia, ar tai geras sprendimas buvo. Jam klaidos nepatinka, todėl retai klysta.

– Tai kas šiaip gero, šalia tavo šiandieninės klaidos? – klausia jis, vos pastebimai nusijuokdamas.

– O kokia tai per klaida? – nesuprasdamas atsakau. Kasdieninių klaidų nepratęs skaičiuoti.

– Kad tą paparčių piešėją pro pirštus plaileidi. Nesėdėtum čia vienas.

– O būtum tu čia vienas tada likęs, – užjaučiančiai siūlau.

– Gi dar ramiau būtų, – atkerta barmanas. – Čia nestovėčiau ir nedėstyčiau. Rinkčiau geresnius arklus rytdienos lenktynėms.

– Vėl į hipodromą trauksi? – skubiai prisidedu prie temos keitimo. Be to, man patinka žodis „hipodromas“.

– Reikia bent kas savaitę, – vėl pradeda savo daug kartų deklamuojamą monologą barmanas. – Kitaip atbunka pojūčiai, sunkiau darosi leimėtojus teisingai spėti. Žinok, tai tikras mokslas – maišosi patirtis, tikimybių teorija, oro sąlygos, arklis tėvai...

Barmanas toliau aiškina. Nežinau, ar jis žino, kad aš jo jau nebeklausau. Gal nežino, bet tikriausiai nujaucia. O nujautes supranta, kad tai darau ne iš nemandagumo, bet iš reikalo vertinti dienos įvykius.

Palaima sutikti žmogų, su kuriuo galima nuo pačios bendravimo pradžios užmegzti ryšį, kuris nesiremia pokalbiu apie orus. Prakeikimas atsisveikinti be vilties vėl pasimatyti, nebent milijoniniame mieste vėl pasitaikytų ta pati konjunkūra, kuri šiandien taip nuostabiai susiklostė. Jai pritarė augalai šiltadarį, atslenkantis pavasiris ir žalvarnis vokiečių poetas.

– Galų gale reikia atsižvelgti ir į kitų žiūrovų įtaką, juk nuo jų įnašų priklauso ir laimėto išmokėjimo dydis, – baigia savo pamokslą barmanas, savimi patenkintas, įstengęs svetima kalba ilgesnį laiką sudėtingas mintis perduoti. O kiekvienas pakartojimas duoda progą monologą nušluoti, daugiau dėmesio į tarimą bei intonaciją kreipti. Kas kartą vis geriau, dar vienas žingsnis tobulumo kryptimi. Praeis dar keleri metai, bus tikras oratorius.

– Kalbant apie laimėjimus, ar ne laikas loterijai? – primenu jam.

– Tiksliai, tiksliai, – prisimena jis. – Kelis milijonus žada šį vakarą atiduoti. Tuojaus grįšiu, – išskuba barmanas, lieku vėl vienas.

Barmanas ne iš tų, kurie teigia, esą loteriją laimėjęs toliau dirbtų kasdienį darbą. Anaipol – per daugelį metų jis išvystęs nuoseklų planą grįžti į Meksiką, karališkai pajūry įkurti, jachta plaukioti Ramiajam vandenyne. Gyventų be televizoriaus ar laikraščių, augintų lenktyninius arklus. Tokiai svajonei jis kas vakarą duklę atiduoda.

Nuostabiai tylu, retėja net praeivių gretos, ir tik toluoj klykianti ugniagesių sirena priema, kad miestas nedingęs, nors ir snaudžia, vietomis dega.

Grįžta su dar vienu kavos puoduku barmanas. – Gal šiandien paskutinė darbo diena, – atsidūsta. Taip jis kasdien sako. Jis poilsio užsitarnavęs. Už baro apėjęs vėl įjungia televizorių, netrukus rodys loterijos traukimą, lyg tai to vakaro žinių dalis būtų. Kaip tik tuo metu rodoma turistinė reklama apie Meksiką, matyti mėlynoji jūra, smėlis, piramidės, džiunglės.

– Tai ne Durango, – skundžiasi barmanas. – Tai tik turistams.

– Tikriausiai todėl ir rodo, – garsiai pagalvoju. – Marketingas.

– Tegul jie ten ir važiuoja. Pasitaikys, pasigers, ispanų kalbos neišgirs, parvažiuos, – ciniškai pritaria barmanas. – Tikrosios Meksikos nepatirs.

Kartu juokiamės, o aš prisimenu tuos keleivius metus, kai Meksika labai madoj buvo, kai anglosaksiška visuomenė rinkdavosi gerti antros rūšies meksikietišką alų tiesiai iš butelio,

(Nukelta į 3 psl.)

Lietuva ir Rusijos komunistinės imperijos griūtis

(Atkelta iš 1 psl.)

ties metais visada atsiranda judėjimų epicentra: pavyzdžiui, 1956 metais — Vengrija, 1968 — Čekoslovakija, 1980 — Lenkija, o 1988 — Lietuva.

Stalinas visomis išgalėmis gynė ir plėtė imperijos ribas, o Gorbačiovas jau to nepajėgė padaryti. Objektiviai imperiją nugyveno Leonidas Brežnevas. Imperijos griūtis metais išskyla silpnos asmenybės.

Mano požiūris į šiuos procesus yra dvejopas: pirmas, imperinio mąstymo tyrinėtojo (apie tai esu rašęs iki imperijos griūtis) ir įvykių dalyvio. Ankstyvesnis nusiteikimas skatino mane aktyviai įsijungti į bėstančius įvykius.

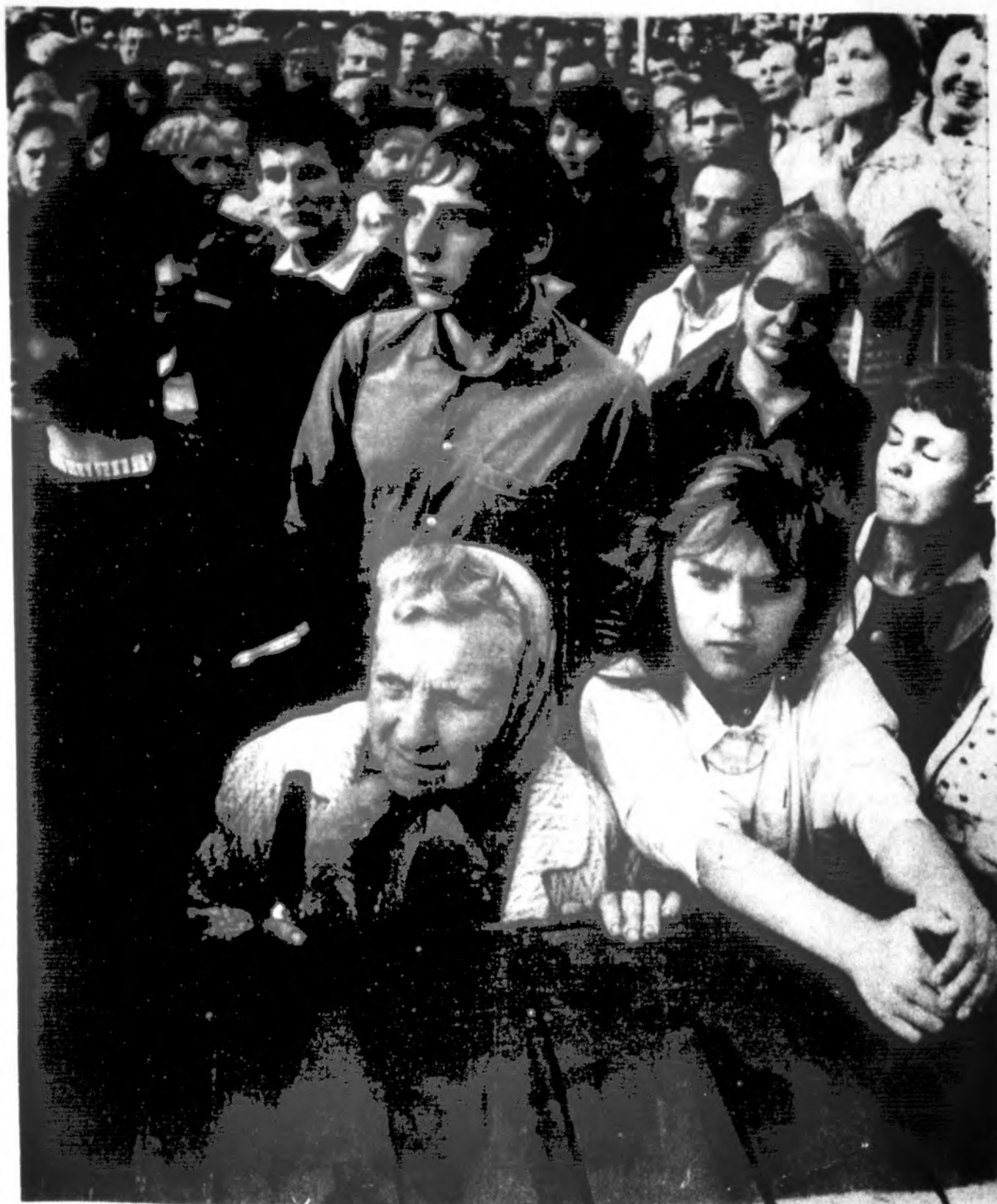
Vykimo Lietuvoje negalime vertinti izoliuotai nuo tų procesų, kurie vyko visoje imperijoje (pačioje SSSR ir satelitiniuose kraštuose). Komunistinė imperija jau buvo virtusi klasikine imperija: Rusija — metropolija, sąjunginės respublikos — kolonijos, socialistinės šalys — dominijos.

Anksčiau bet kokie siekiai atstatyti Lietuvos valstybingumą būtų buvę paskandinti kraujuje, kaip kad atsitiko 1956 metais Vengrijoje. Vengrija formaliai buvo nepriklausoma valstybė, o Lietuva — SSSR provincija. Su šiuo mūsų statusu pasaulis buvo susitaikęs. Kai 1968 metais Čekoslovakija mėgino liberalizuotis, imperijos reakcija buvo žaibiška. Tuo tarpu po 1990 m. kovo 11 d. tokios reakcijos nebuvo.

Imperija griūčiai paruošė Brežnevo valdymas. Tada devalvavosi pagrindinės imperijos vertybės. Nors jis faktiškai turėjo absoliutaus monarcho teises, tačiau nesugebėjo imperijos valdyti.

Kartojosi 1917 metų istorija: kada imperija sparčiai riedėjo iš absoliučios monarchijos į konstitucinę, o imperatorius Nikolajus II neturėjo pasirinkimo. Jis už Rusijos krizę subjektyviai pats buvo atsakingas. Tuo tarpu Gorbačiovas asmeniškai nebuvo prisidėjęs prie imperijos erozijos. Jis atsidūrė valdžioje, kai imperija jau merdėjo. Tie, kurie iškelė Gorbačiovo asmenį į pirmą planą, tikėjosi jo asmenyje matyti gelbėtoją.

Afganistano avantiūra įrodė (nors jos tikslas buvo plėsti imperijos ribas, tai yra realizuoti 19-ojo amžiaus slavonofilų sva-

Vilniuje išlydimi Lietuvos delegatai ir 19-ąjį Komunistų partijos suvažiavimą Maskvoje — šiame pirmajame susibūrimo Lietuvoje dalyvavo 20 tukstančių žmonių. Gedimino Zdančiaus nuotrauka

jonas — nukelti pietinę Rusijos imperijos sieną iki Persijos ilankos), kad sovietinė armija jau nebuvo nenugalima. Jeigu 1968 metais šios armijos „žygis“ ir Praha antiimperialistams sūkelė neveltį, tikėjimą, kad prieš šią galybę nieko nepaveiks, tai įvykiai Afganistane parodė, kiniečių žodžiais tariant, kad tigras — popierinis.

Galop visuotinai suprasta, kad partija nėra kolektyvinis protas, kad komunizmo idėja tarnauja rusiškajam imperializmui, o proletarinis internacionalizmas — grobuoniškų imperialistinių tikslų širma. Gorbačiovas buvo pri-

verstas nutraukti kruvinas orgijas Afganistane. Bet visų pasekmių, susijusių su invazija į Afganistaną, likviduoti jam nepavyko. Šios kovos ir jų nesėkmės — imperijos griūtis preliudija. Po to prasidėjo grandininė reakcija. Pasekime įvykių grandinė: Karabachas, Estijos konstitucinė pataisa, Tbilisi.

Karabacho problema. Karabacho autonominė sritis pasiskelbė Autonominė respublika. Iš pradžių Azerbaidžano pozicija dėl armėnų buvo nuosaiki. Konfliktą eskalavo Maskva, kuri įžvelgė šiame veiksme SSSR konstitucijos pažeidimą, mat teritorinis-

administracinis teritorijos suskirstymas priklausė Centro prerogatyvai. Gorbačiovas ir jo komanda, išivėlusį į šį konfliktą, nesugebėjo jo išspręsti. Be išankstinio pasirodymo Maskva įvedė tiesioginį valdymą ir tuo būdu nuteikė prieš save abi puses ir pagilino konfliktą.

Estijos problema. 1988 metų rudenį Estijos Aukščiausioji taryba į savo konstituciją įrašė, kad žemė ir jos gėlmės — išimtinai respublikos nuosavybė. Tada ir išryškėjo imperijos teisiųjų aktų absurdiškumas. SSSR ir Estijos SSR konstitucijos skelbė, esą Estija yra suvereni valstybė ir

Aleksandras Radžius

*Lyg nenorėdamas pavasaris atėjo šiemet,
lyg nenorėdamas pro debesis trumpam
parodė saulę,
lyg nenorėdamas pabėrė saują pumpurų
ant nuogų šakų,
lyg nenorėdamas
gaivinančio lietaus užpylė ant žolės.*

*Ir aš taip pat, lyg nenorėdamas,
ėjau ieškoti bundančios gamtos,
bet neradau jos medžiuose nei vėjui,
nei savo širdyje.*

SAPNAS

*Betoninis žvėris,
žiaurus ir gaivalingas,
žibančiom akim,
sustojo prie vandens
ir jau nepajudęs
nuo saulės iki saulės,
ir jau neprakalbės
tylia žmogaus kalba, —
jo nasruose
naktis bedugnė
ir džiazo rikšmas,
siurbias žvaigždės
į aitrią šviesą.*

TRYS POSMAI APIE ŽODĮ ŽVĖRĮ

1. Kai išėjau į aikštę
ir patekau draugų ir nedraugų
kryžminėn ugnin,
iš baimės vėjas sudrebėjo,
iš baimės gėlės suliepsnojo,
iš baimės, kad eilėraščio
nepažeistų žodis.
2. Nebijau ugnies, —
ugnis mane pagimdė.
Speigo nebijau, —
mane jis užaugino.
Bijau tik žodžio —
pasalo žvėries,
bijau, kad nepažeistų
spurdančios širdies.
3. Speige sapnai gyvena,
ugny gyvybė gimsta.
Globok, ugnelė mano,
kiekvieną mano žingsnį,
kiekvieną mano žodį,
kad niekad jis nebūtų
plėšriu žvėrim grobuoniui,
kad vestų jis mane
į kregždžių sparno kloni,
į amžinybės žvėrį.

gali ištotti iš SSSR sudėties. Bet toje pačioje konstitucijoje, kur kalbama apie žemę, užrašyta, kad žemė, oro erdvė, žemės gėlmės yra išimtinai SSSR nuosavybė. Vadinasi, Respublika gali išeiti iš SSSR sudėties be žemės, be oro erdvės... Sunku įsivaizduoti didesnį teisinį alogiškumą.

Šioje situacijoje Gorbačiovo komanda pademonstravo savo nesugebėjimą spręsti teisinių problemų, nors Gorbačiovas ir turėjo formalų teisinį išsilavinimą. Vienintelį, ką sugebėjo padaryti Gorbačiovo komanda, tai pareikalauti iš Estijos Aukščiausiosios tarybos, kad ši atšauktų savo sprendimą, visiškai nesusiūsiu komiškumu dėl savo padėties. Stalinizmo epochoje niekas teisiųjų argumentų neieškojo. Jeigu tada panašiai būtų pasielgusi kokia respublika, jos gyventojai po nakties dingtų Sibiro platybėse, todėl tada

niekam tokių teorinių problemų ir nekildavo.

Tbilisi problema. 1989 metų pavasarį Tbilisi buvo kruvinai susidorota su taikia demonstracija. Šie įvykiai galutinai sukompromitavo Gorbačiovą ir atskleidė visą jo bejėgiškumą: jis aiškiai, esą apie įvykius sužinojęs, tik jiems įvykus. Iš čia kyla kontroversinis klausimas: jeigu jis nedavė nurodymo armijai išvairuoti demonstrantų, vadinasi, jis, Gynbos komiteto pirmininkas, nekontroliuoja šalies ginkluotųjų pajėgų, o jeigu vis dėlto Gorbačiovas davė nurodymą (tai visai, tikėtina, šią versiją girdečiau ir iš kelių tuometinių aukštųjų SSSR karinių pareigūnų), vadinasi, nusiėmęs nuo savęs atsakomybę, vykdytojus palieka likimo valiai. Toks Gorbačiovo elgesys sudarė prielaidas pareigūnams (ir karininkams) savarankiškai spręsti, vykdyti savo aukštesnių vadovų

nurodymus ar ne, nes, kas beatsitiktų, kalti liks jie arba kaltų iš viso nebus ieškoma.

Lietuva buvo paskutinis smūgis imperijai. Formaliai — 1990 m. kovo 11 d. Bet prie to eita metodiška.

Lietuvoje būta dviejų tipų rezistencijos: aktyvios (ginkluota kova, vėliau — nelegali veikla) ir pasyvosios (veikla per kultūrinę ir valstybines institucijas — tautinio sąmoningumo palaikymas ir identiteto išlaikymas). Abiejų tikslas — išaugoti tautos mentalitetą.

Ginkluotas pasipriešinimas baigėsi paskutiniomis stalinizmo metais. Vėliau pasipriešinimas reikėsi kitomis (ir visai legaliomis) formomis. Pavyzdžiui, Lietuvoje planuota naujai statomas imones išdėstyti po visą respubliką (grįsta 10 regionų vystymo koncepcija), taip siekta sutrukdyti (Nukelta į 4 psl.)

PRARADIMO SONATA

(Atkelta iš 2 psl.)

be stiklinės, o buteliai nebuvo spalvoti, jie buvo visiškai permatomi, leido šviesai naikinti jau ir šiaip prastą bizalą. Ir dar perdėtai išpūstom kainom juo prekiaudavo. Bet mada diktuoją elgesi, nesvarbu, koks jis barbariškas bebūtų. Taipogi mada atostogas praleisti svetimoj vietoj, kurioj visi patogumai nesvetimi. Tai gyvenimas be naujovės, o nauja mada — ne naujovė, pasaulį jau kelis dešimtmečius aplankiusi kitu pavidalu. Kaklaraiščiai siaurėja, plėtėja, po kritiško kelerių metų laikotarpio galima jų jau nebeperkti. Mados dingsta ir grįžta, pasigendi besileidžiančios ir tekančios saulės pastovumo, kuris nuo nieko nepriklauso, išskyrus nuo fizikos dėsnų, o jie patys išvesti žmonių, kad geriau suprastumėm gamtos pastovumo paslaptis.

Esu tikras, kad rytoj bus dar vienas rytas. Galėsiu dar sykį atsibudęs lėtai atsipeikėti, nusistatyti, kur esu, kas atsitiko, kas toliau bus. Bet ligi ryto dar marios laiko. Teks dar kaip nors išsiblaškyti.

Televizorius pranešinėja dienos naujienas. Suzinom, kiek šiandien nužudė, kiek bankų apipilė, kiek bedarbių suskaičiavo, kiek laipsnių šilumos. Miestietiška statistika. Neprašė, kiek įsimylėjo, kiek knygų perskaitė, kiek aparčių nupiešė.

— Jau greit vasara, — galvą kratydamas užsimeina barmenas, žiūrėdamas į satelitinės debesuotumo nuotrauką. — Reikės barzdą skut.

Kiekvieną žiemą jis užsiaugina gana vešlį barzdą, sako, šilčiau vakarais per speigus į

darbą eiti ir paryčiais grįžti. Baigiasi barzdos sezonas. Kiekvienas savaip matuoja prasklankantį laiką.

Prasiveria durys, įeina Margarita, nuolatinė klientė. Šioj užėjoj, nepalyginus su kitom, nesudaro skirtumo, ar būtum vyras, ar moteris. Visi, dažniausiai apsėsti savų bėdų ar asmeniškų apmąstymų, nepastebi skirtumo. Visi lygiai priimtini ir aptarnaujami. Ji irgi meksikietė, dirba netoliese, mieste pirmaujančiame keturių žvaigždžių viesbutyje, dienas praleidžia lovas beklodama, rankšluosčius bekeisdama. Savaitgaliai lanko anglų kalbos pamokas. „Iš paklodžių nieko neišmoksi“, dažnai kartoja. Ir nesuskalbėsi. Arbatpinigių daugiausia pelni iš Pietų Amerikos narkotrafikos vaizbūnų, kurie visada grynais atsiskaito. Neblogai pragyvena.

Su barmenu Margarita įpratusi ilgėsnį laiką ispaniškai šnekėtis, tai suteikia man progą vienam pabūti, paklausti nepažįstamo klebesio, toliau nusiraminti. Taip yra ir šį vakarą. Ji užima vietą baro gale, jis prisideda, skersai jos pasilenkęs arčiau, abu tyliai šnekasi. Reikėtų ispaniškai išmokti.

Pasitaikė proga pasprukti. Barmenas įsivėlęs į rintesnį pokalbį, su juo galiu gana paprastai atsiveikinti. — Ačiū *hasta luego*, — greitai burbteliu, išeidamas pro duris, neduodamas barmenui progos pasipriešinti.

— Gerai, laimingai, iki pasimatymo, — trumpai pakėlęs galvą atsako barmenas, nekrepia per didelio dėmesio, žinodamas, kad pastovumas reikalauja, jog grįžčiau, jei ne ry-

toj, tai gal poryt ar užporyt, bet grįšiu.

Į gatvę išėjus perveria kaulus dar žiemiškas šaltis. Nenuostabu, kad dar daug kas šitokiom sąlygomis neįydi. Tikrai teks laukti.

III Bankai ir paukščiai

Išėjęs pasidairau į šiaurę, į pietus, pasuku į rytus ir vakarus, vis vien tuščia. Pravažiuoja retas taksistas, stabtelė, žiūri, ar man nesinori pavažiuoti, aš einu toliau, jis nuskuba toliau, susiras kitą keleivį. Nesinori kaip tik šiuo momentu su svetimu kur nors važiuoti.

Einu tiltu per upę, ties viduriu sustoju, žiūriu žemyn į naktinį vandens juodumą. Sunku tikėti, kad šioj dangoraižių dyknėj žmogus gali gyventi, bet praies kelios valandos ir į visas puses lakstys gražiai apsirėngę biznieriariai ir jų sekretorės, grūsės automobiliai ir sunkvežimiai, ir visi vienai kito piypka.

Iš abiejų gatvės pusių kyla didžiųjų bankų stiklinės pilys, vietose šviesos dar dega, tai šiuokšnių dežių tuštintojai, grindų valytojai, kilimų siurbėjai. O gal ir keli bankininkai, kuriems jaučiau naktį dirbti, kuriems nesinori grįžti į namus, kur jų laukia šeima, su kuria jie jau nieko bendro nenori turėti. Kartais matau juos, stovinčius prie plačių langų — jie apžiūri tai, ką įsivaizduoja savo viešpatija, retkarčiais tikrina laikrodį, tikriausiai sprendami, ar dar spės į paskutinį traukinį į tą,

kuriam niūriai sėdės jų dvynukai, visi panašiai uniformuoti, skaitys tą patią finansinę periodiką, išlips skirtingose vietose, bet tamsoj juos bus neatskiriamos. Matau juos, nežinau, ar jie mane mato.

Mėtosi dienos šiukšlės — gatve lenktyniauja šiaurės vėjo pučiami da laikraščiai, o juos stabdyti bando ratu riedantys puodukai. Iki ryto kas nors juos surinks, galės tarša naujai žydeti. Spalvas keičia šviesoforas, tik niekas prie jo nestoja, net laikraščiai per raudoną praleikia, paiso tik savo įstatymus.

Dangoraižiuose miega žmonių santaupos, investicijos, akcijos, ilsi, juk rytoj vis atneš riziką, kitus procentus, kitas rinkas. Bet patys pastatai išliks nepasikeitę, bylos bankų pastovumą, kvies publiką jais pasitikėti.

Iki ryto dar daug valandų, visi spės pailsėti. Išskyrus gal tą žmogų, kuris skersai gatvės knisais po šiukšles, ieško vertingiesnio daikto, ar tai geresnio maisto kąsnelio, ar žiemines kepurės, ar kartoninės dėžės, kuri jam lovą atstos. Manęs nepastebė, o gal jau pastebėjo ir greičiau dirba, maną, kad aš jam konkurencija. Neprašėnėsi tų didmiesčio vienuolių, kurie virš visko iškelia savo vienatvę, jokiū būdu juos neatsižadės.

Pasiekiu biržą, reikia apsispręsti, ar į rytus, ar į vakarus. Pasuku į vakarus, pratešiu naktį. Vėl prie upės, dar vienas tiltas, o prie jo pastatyti cementiniai suoliukai, čia bankininkams suteikta proga lauke papietauti, trumpam pasidžiaugti saule, prieš grįžtant prie savo skaičiavimų.

Išsirikęs suolą prisėdu. Vienintelis mano kaimynas — nemigos kamuojamas karvelis, kuris dar po miestą trankosi. Iš tolo mane apžiūri, paskui atsargiai prisigretina, savo kalba teiraujasi, ar jo negalėčiau pamaitinti.

Bankininkai turbūt įpratę pietumis su karveliais pasidalinti. Turį širdies, norėtus karveliui paaiškinti, kad aš irgi išalkęs, bet man algą tik rytoj tesumokės, tuo tarpu esu bejėgis, bejėgis prieš visa apdengiančią naktį, prieš kurią miestas kovoja visom savo elektrinėm jėgom, bet teugeba tik kelis kampelius iškovoti. Tamsa visur spraudžiasi, be atodairos, lyg nebūtų rytojaus, infiltruoja net smulkiausias šviesos sužėrėjimus savo šešėliais.

— Karvelėli, — tyliai pradėdu, nežinau, ar girdi, bet jis nustoja ratu stypsojęs, patogiausioje šalia gretimio suolo, ilsi, gal ir klauso. — Kad žinotum, kas šiandien mane nutiko. Viskas prasidėjo tuo, kad ieškojau tulpių. O išėjo taip, kad...

Staiga nutraukiu šnibždėjimą, pagalvojęs, kad karveliui be reikalo trukdau. Jei būčiau perdavęs informacijos apie geresnes vietas rasti saulėgrąžų sėklų ar kokybiškesnės duonos trupinių, gal ir būčiau dėmesio vertas, bet šiuo atveju esu nereikalingas. Karvelis priitaria, pasimuisto, sparneliu pamojuodamas lyg prašo nutilti.

Atsistojęs dairausi, į kurią pusę toliau pasukti, ten, kur bus mažiau nekulturnų karvelių, atsisakančių klausyti klajotojo pasakojimų. Įdomu, ar visi paukščiai to panašūs. Gal tik tie, kurie bankų šešėliuose gyvena.

Užteks. Jau ramiau nebus. Sulauksiu rytdienos, ir ją lydintių pasikartojimų, Niekas nedings — išliks konservatorija, Schilleris, barmenas, bankai, galėsiu juos visus vėl aplankyti. O žalioti ištirps į miesto milijonus, karvelį sutieps sakalas, ir visi kažkaip toliau gyvensim.

Kitą rytą dražvdo tūnė...

Bostono „Lietuviškoje sodyboje“ koncertavo Vytautas Kernagis

RIMA MARIJA GIRNIUVIENĖ

Kartkartėmis Bostone, „Lietuviškoje sodyboje“, rengiami įvairūs koncertai ir vakarai — susitikimai su Lietuvos artistais ir visuomenės veikėjais. Prieš kiek laiko „Sodyboje“ viešėjo Vilniaus Katedros klebonas monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, koncertavo estrados artistas Stasys Povilaitis, o šių metų gegužės 6 dieną čia viešėjo „beprotiškai talentingas“ (kaip jis pats ne be humoro save prisi-stato) Vytautas Kernagis — dainininkas, aktorius, režisierius, konferansje, dainų autorius ir atlikėjas, trumpiau — scenos žmogus. Jis pradėjo Lietuvoje dainuojamosios poezijos ir autorinės dainos bangą, išleido pirmąją šio žanro plokštelę Lietuvoje. Yra baigęs teatrinis ir režisūrinius aukštuosius mokslus, dirbęs Lietuvos Filharmonijoje, igarsinę nemažai kinofilmu. Su savo „Dainos teatru“ ir kabaretu „Tarp girnų“ ne tik išvažinėjęs visą Lietuvą skersai išilgai, bet taip pat koncertavęs Prancūzijos, Australijos, JAV, Vokietijos, Kanados lietuviams. JAV jis lankosi jau bene ketvirtą kartą. Šią vasarą ruošiasi koncertuoti Anglijoje, o rudėnį yra pakviestas į Amerikos „Lietuvų dienas“ Los Angeles.

Vytautas Kernagis koncertuoja Bostone, „Lietuviškoje sodyboje“.

Vytautas Kernagis — įvairiausias artistas. Į klausimą, „kaipgi taip atsitiko, kad jis tebėra populiarus jau kokį 20 metų — kartais daugiau, kartais mažiau, bet vis tiek populiarus...“, jis atsakė: „Aš darau viską, kad nenusibostčiau“. Ir teisybė — jis daro viską... arba beveik viską. Norintys paliūdėti, susimąstyti, ir net ašarą nubraukti dėl to, kad dabar yra toli nuo jos, galėjo ateiti į Kernagio koncerto pirmą dalį. „Išeinu“ — jau dvidešimt metų Lietuvoje populiaria daina, pagal paties Kernagio tekstą (nedrįstu rašyti „šlageris“, nes tas žodis dainai lyg ir grubokas):

*Išeinu, palieku tave,
Išeinu — nepyk...
Išeinu — palieku tave,
Išeinu — atleisk...*

*Nes nežinojau, kad tu nežinai,
kas tai sniegas,
Nežinai, kas tai lietus,
Nes nežinojau, kad tu nežinai,
kas tai pievos,
Nežinai, kas tai bičių medus...*

*Kam dar to negana, dar nepri-minė Lietuvos, jos žydinčių sodų,
Norintys paliūdėti, susimąstyti,
ir net ašarą nubraukti dėl to, kad
dabar yra toli nuo jos, galėjo
ateiti į Kernagio koncerto pirmą
dalį. „Išeinu“ — jau dvidešimt
metų Lietuvoje populiaria daina,
pagal paties Kernagio tekstą (ne-
drįstu rašyti „šlageris“, nes tas
žodis dainai lyg ir grubokas):*

*Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoje
Raudonos, kad pavirkt gali,
Rasa ten laša nuo leliju,
Lyg dalgio ašmenys gaili.*

*Ir pjauna širdį tarsi dobilą
Lig gyvuonies, lig pašaknų,
O vakarais kažko taip tolimai,
Kažko nėra, kažko nėra... —
lyg artimų...*

Puikiai suprantu, kaip naivu ir negudru yra pristatyti scenos meno žmogų, teduodant ištraukas iš jo dainuojamos poezijos — be sceninės interpretacijos lieka tik poetas Martinaitis, o ne dainininkas Kernagis. Tačiau norisi bent šiek tiek sudaryti vaizdą, apie ką dainuojama (o kaip tai atliekama — galima bus išgirsti šį rudenį Los Angeles Lietuvių dienoje) ir pastebėti, kad Kernagio dainose tarsi dvelk-telejės lietuviškumas gerokai skiriasi, sakykim, nuo... Edžio Pankario lietuviškumo: „Aš — lietuvis, aš norėčiau pamėginti/ Pamelėti kokią karvę, kukurūzų pasi-skinti...“

Ir vėlgi — tik žodžiais — norėčiau papacituoti trečiąją Kernagio dainą, kaip pats sako: „savo melodija tiesiog auge suaugusia

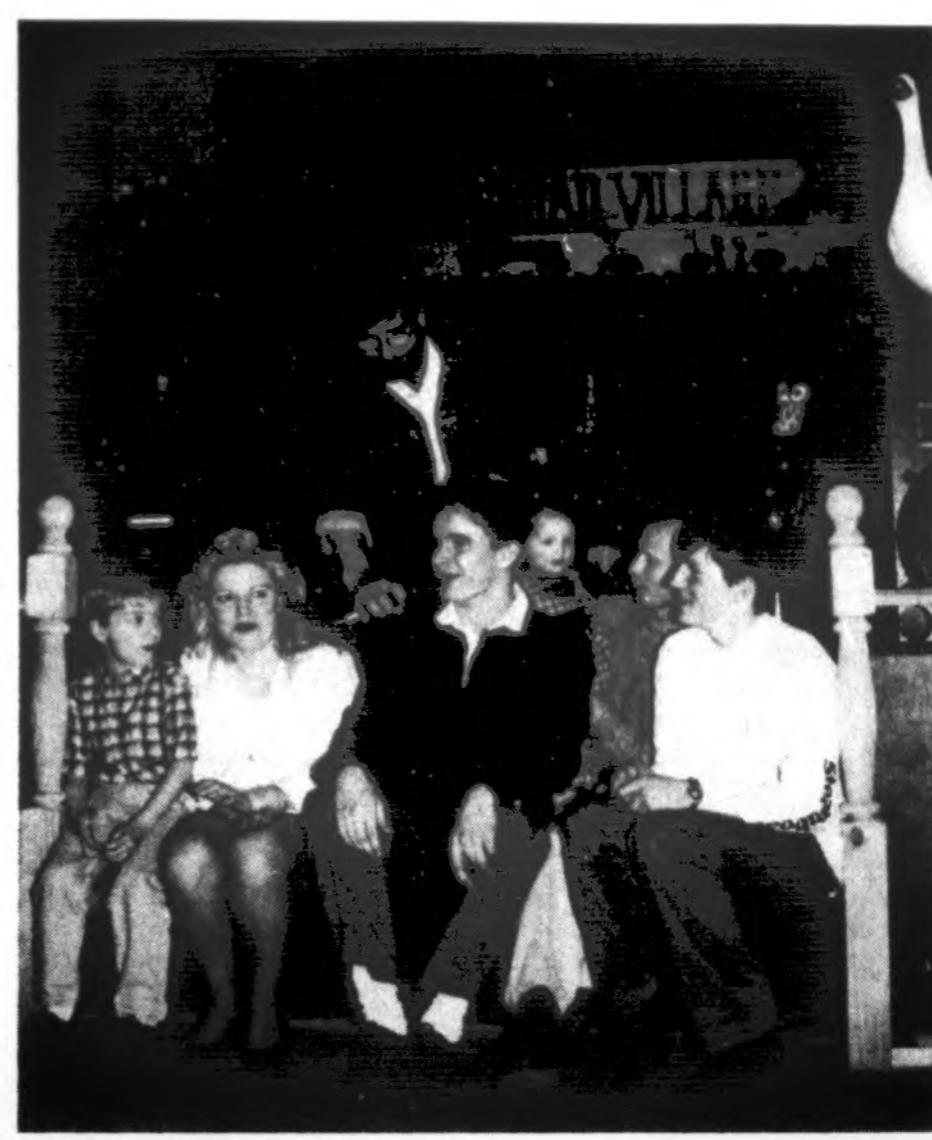
su Marcelijaus Martinaičio žodžiais“ — „Severiute“:

*Aš esu Severiutė nuo Užbalių
kaimo...
... Aš nebuvaui jums sesuo — aš
tik ausdavau baltinius,
Pati auginau savo trečiąjį nebylį
brolių,
Prisiverčiau mirusio tėvo
medinėje lovoje,
Ir jūsų nekaltinu...
... Man groja armonika mažas
kupriukas, kur užpėnai mirė,
Jis sakė mane alučių apredėdysias,
apausias mane dalgele...
Dieve Tu mano, aš net nemačiau,
kaip paseno...
Kaip didelis apšviestas miestas
traukinys šitą naktį praėjo,
O aš juk tiktai Severiutė, o aš
juk verkiu kaip piemenė,
Kaip prie nebaigto audinio
verkia kuprota audėja...
Šitiek metų praėjo...
Jums piemenės reikėjo... Jums
meiluzės reikėjo...
Jums guodėjos basos reikėjo...
Guodėjos basos...
Ir ką iš manęs jūs padarėt —
važiuoti, bogoti, batuoti... —
Aš juk tiktai Severiutė...
Aš trečiojo nebylio brolio sesuo...*

Nesu tikra, ką Marcelijus Martinaitis turėjo omeny kaip Severiutė, gi Kernagio perteikime (galbūt tai sustiprėja, esant toli nuo Lietuvos) dainos Severiutė tarsi susilieja su Vaižganto „Dėdžių ir dėdienių“ Severiute ir Antano Vienuolio „Paskenduolės“ Veronika — dviem klasikais lietuviškais moters personažais, o galiausiai įvaizdyje iškyla paties Lietuvos simbolius, Lietuvos, naivus ir bejėgus, su kuria vėtru sukūry kas ką norėjo, tą ir darė...

Kaip sako pats Vytautas Kernagis, daugiausia — iki aštuoniadešimt nuosimčių — jo besiklausančios publikos, tai žmonės, neseniai palikę Lietuvą. Jie ateina prisiminti ją, savo vaikystę, paliūdėti, paverkti — bent jau pirmojoje koncerto dalyje. Bet jeigu aš pristatymą ir pabaigčiau ta minorine gaida — tai būtų ne visas Kernagis. Nes antra koncerto dalis — visai kas kita. Tai jau linksmas ir sarkastiškas dainininko Kernagio ir poeto Erlicko (dažniausiai) duetas:

*Suplėšysiu į gabalus tuos
Kolorado vabalus,
Ir bulvės vėl žydės...
Ir mylimam kolūkyje pakėlę
žemės ūkį mes*

Bostono „Lietuviškoje sodyboje“ Vytautas Kernagis, Bostono lietuvių vaikūčiai ir jų tėveliai — puikiai skamba „Du gaideliai“.

*Dainuosim iš širdies!..
Arba:
Aš niekuomet negrįšiu į JAMAİKĄ,
Nes niekuomet joje ir nebuvaui...“*

Aš po koncerto paklausiau Vytauto, ar labai drąsu buvo aštuntajame dešimtmetyje dainuoti tokias satyrines dainas, su aiškia ir aštria potekste.

VYTAUTAS KERNAGIS: Turbūt tai nebuvo labai drąsu, bet tai buvo pakankamai įžūlu — toks skirtumas. Buvo surastas labai geras sprendimas: jeigu eilėraščių jau buvo kur' hōrs išspausdintas — niekas, nei vienas žmogus negalėjo tau nieko dėl to pasakyti — tu dainuoji išspausdintą eilėraščių!... Taigi, kai išėjo pirmoji Juozo Erlicko knygelė *Kodėl?*, kurioje buvo tie visi eilėraščiai — „Santehnikas iš Ukmergės“, „Kaip gražu miške“, „Kolorado vabalai“ ir „Norėjimas“, ir „Santa Lucia“, ir t.t. — tai aš juos paėmiau ir sudainavau. Bet kai tu dainuoji, jeigu tu esi teatro, scenos žmogus — tu nedainuoji tiktai žodžius, tu dainuoji antrą prasmę. Už su-

teiktą prasmę niekas tau nieko negalėjo padaryti — tu dainuoji viską, kas yra legalu!... O tai, kas ką galvoja — mes ir išgyvenome ir atėjo Atgimimas, ir atėjo Nepriklausomybė — dėl to, kad galvojimo neįmanoma suvaldyti... Mano mintys yra mano nuosavybė...

RIMA MARIJA GIRNIUVIENĖ: Yra keletas Tavo parašytų, kaip pats koncerte minėjai, „populiarių, labai populiarių, tiesiog baisiai populiarių dainų, ir kurios... nepopuliarijos iki galo...“ Kurios būtų mėgiamiausios Tavo paties širdžiai?

VYTAUTAS KERNAGIS: Aš manau, kad yra du aspektai. Sakykime tu juk negali sumaišyti gero kotleto arba gero cepelino su gerais ledais — tai yra su desertu, ar ne? Ir vienas geras, ir kitas geras, tačiau — savaip. Taigi aš manau, kad „Kolorado vabalai“, „Mūsų dienos kaip šventė“, „Kaip gražu miške“, „Santehnikas iš Ukmergės“ — tai ir yra tas desertas, toks šaunus, smagus, linksmas — aš jį labai myliu. Bet man artimiau-

sios tos dainos, kur, kaip minėjau, žodžiai tiesiog sulimpa su muzika vienas prie vieno — tai „Severiute“, „Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoje“ — pagal Marcelijaus Martinaičio tekstus — ir turbūt „Išeinu“ (mano žodžiai). Trys, sakykime, klasikinės dainos, kurios man pačiam yra artimiausios. Jos yra Lietuvoje pakankamai populiarios, jos iš esmės yra tokios pat populiarios, kaip ir „Kolorado vabalai“. Skirtumas tas, kad jų žmonės labai įdėmiai klausosi, labai nurimsta, džiaugiasi labai romantiškai, tyliai savyje. Ir visai kitas džiaugsmas yra, kai mes šėlstame — šėlstame „Kolorado vabaluose“, „Santehnikė“, „Kaip gražu miške“ (žmonės Amerikoje iš pradžių nesuprato, kas yra „santehnikas“, taigi aš aiškinau, jog tai — „plumber“, kol galop išėjo, kad tai — „santehnikas“ — taip, kaip yra San Francisco, Santa Barbara ir t.t.).

Grįžtant prie dainų, tai, kaip tie minėti patiekalai — ir tos geros, ir tos geros, bet — skirtingai. Aš jau toks žmogus — iš vienos pusės vienoks, iš kitos — kitoks. Galiu būti lyriškas, dramatiškas, tragiškas, sarkastiškas, ironiškas — bet koks...

Kiekvieną kartą klausantis Vytauto Kernagio, nustumbi ir pagalvoji: metai bėga, o jo dainos nesensta. Lietuvoje jau bene dvidešimt metų jas dainuoja ir senas, ir jaunas. Atrodo, nieko ypatingo jose ir nėra, o įdėmiai pasiklausius, suvoki — visgi yra kažkas tokio, kas suvirpina širdį. Turbūt toks tas Kernagis — tai keistas, tai lyriškas, tai linksmas, tai pašėlęs. Jis paprasčiausia „beprotiškai talentingas“ — taip Vytautą Kernagį Bostone, „Lietuviškoje sodyboje“, susirinkusiems klausytojams pristatė koncerto rengėjo Gintaro Karoso žmona Viltė Karosienė. O nuo savęs aš norėčiau pridurti, kad man truputį gaila tų, kurie negrįšė koncerto, nes tie, kurie tą šeštadienį Lietuvoje, ir po to galbūt geriau ją suvoks — dabartinę Lietuvą ir mus, anot Čikagos kai kurių lietuvių, „tarybukus“, kuriems augant sovietinėje Lietuvoje, Vytauto Kernagio dainos bent šiek tiek pralaisvina „tarybinio“ leistinumą varžtus.

Lietuva ir Rusijos komunistinės imperijos griūtis

(Atkelta iš 3 psl.)

ty atvykti į naujai besistatancias gamyklas kolonistams. Šiuo požiūriu Lietuva iš esmės skyrėsi nuo Latvijos ir Estijos, kuriose pramonė koncentravosi didžiųjų miestuose, kur juose įsikūrė daug rusakalbių gyventojų, dažnai giminingais ryšiais susietais su metropolijoje esančiais giminačiais.

Lietuvoje išlaikyta valstybinė sąmonė ir tautinis identitetas. Tai pagrindinė priežastis, kuri leido mums pirmiesiems mesti iššūkį imperijai — skelbti nepriklausomybę. Tai, kas glūdėjo gilumoje, išsiveržė ir paviršiu. Pats Nepriklausomybės paskelbimo aktas niekam nebuvo paslaptis. Tai parodė ir pirmieji pusiau demokratiniai rinkimai į SSSR Aukščiausiąją tarybą. Tada Lietuvoje rinkti 42 deputatai.

Rinkiminės kampanijos metu buvo kritikuojama imperija, jos antinacionalinė politika. Imperijos šalininkai tragiškai pralaimė rinkimus, tik du jų atstovai buvo išrinkti, likusieji 38 — aktyvūs Nepriklausomybės šalininkai (du aiškiai nebuvo suformulavę savo rinkiminės programos). Ką žadėjo rinkiminėje kampanijoje kandidatai? deputatus, spectarnybos ir asmeniškai Gorbaciovas buvo gerai informuoti.

Nuvykę į Maskvą, Lietuvos de-

legatai iš pat pirmųjų dienų atkreipė į save pasaulio spaudos ir politikų dėmesį. Lietuvos atstovai SSSR Parlamente siekė realizuoti savo programas, remdamesi ir SSSR įstatymais: pavyzdžiui, kova Maskvos parlamente už ekonominį savarankiškumą, už SSRS konstitucijos 6-ojo straipsnio panaikinimą. Jis skelbė, esą Komunistų partija yra vadovaujanti. Galop buvo SSRS suvažiavimo suformuota komisija Molotovo-Ribentropo pakto įvertinimui (imperijos šalininkai iš viso neigė tokio pakto buvimą ar ieškojo švelninančių aplinkybių). Po ilgo ir varginančio darbo suvažiavimui buvo įrodyta, kad toks paktas buvo ir kad jis — nusikaltimas žmonijai. SSSR Liaudies deputatų suvažiavimui nieko kito nebeliko, kaip jį pripažinti niekiniu. Iš čia logiškai ejo išvada, kad tolimesnis Lietuvos buvimas SSSR sudėtyje juridiskai nepagrįstas.

Lietuvoje intensyviai ruošiasi Nepriklausomybės paskelbimui. Artėjo rinkimai į Lietuvos SSR Aukščiausiąją tarybą. Naujos rinkiminės kampanijos metu tiek Sajūdžio, tiek absoliuti dauguma LKP kandidatų žadėjo rinkėjams nedelsiant skelbti nepriklausomybę.

1990 m. vasario 7 d. senos sudėties Lietuvos SSR Aukščiausioji taryba pripažino 1940 m.

liepos 21 d. Lietuvos Seimo nutarimus, pagal kuriuos formaliai Lietuva buvo inkorporuota į SSSR, neteisėtai ir niekiniais, nes minėtas Seimas buvo ne tautos atstovybė, o okupacinės administracijos darinys (rinkimus surengė SSSR pareigūnai, besiremiami 1940 m. birželio 15 d. į Lietuvą įvesta okupacine kariuomene), Lietuvos SSR Aukščiausioji taryba savo nutarime pažymėjo, jog Lietuvos tolimesnis buvimas SSSR sudėtyje juridiskai nepagrįstas ir todėl Lietuva nelaiko savęs SSSR dalimi ir yra suvereni valstybė.

1990 m. vasario 24 d. įvyko nauji rinkimai į Lietuvos SSR Aukščiausiąją tarybą. Juos laimėjo ir Sajūdžio, ir Nepriklausomos LKP kandidatai, o jų oponentai — LKP (TSKP) kandidatai, agitavę už tolimesnį Lietuvos buvimą SSSR sudėtyje, tragiškai rinkimus pralaimėjo. Nei vienas jų deputatas nepateko į Lietuvos SSR Aukščiausiąją tarybą, nors juos visiškai rėmė visas SSSR propagandinis aparatas. Galutinai suvedus rezultatus, LKP (TSKP) — gavo dvi, o jų sąjungininkė Lenkų sąjunga — šešias vietas iš 141 vietos. Visos likusios vietos Lietuvos parlamente atiteko Nepriklausomybės atkūrimo šalininkams. Vadinasi, Nepriklausomybės paskelbimas buvo neišvengiamas aktas.

Kai kurių nesutarimų buvo dėl skelbimo datos. Mat kovo 10 d. prasidedantis SSSR Liaudies deputatų suvažiavimas turėjo nagrinėti 1990 m. vasario 7 d. mūsų parlamento nutarimus dėl savo suvereniteto atstatymo. Dalis deputatų galvojo, jog saugiau yra skelbti nepriklausomybę, išsiskirstius SSSR Liaudies deputatų suvažiavimui, nes tik šį SSSR konstitucinę instituciją turėjo teisę suteikti Gorbaciui ypatingus įgaliojimus. Po Lietuvos valstybės atkūrimo akto paskelbimo Gorbaciui reiktų kvieisti neeilinį suvažiavimą, iki tol jo veiksmai būtų suvaržyti ir, žinant jo neryžtingumą, siekta laimėti laiką. Mums buvo aišku, kad suvažiavimas paskelbęs visus mūsų nutarimus negaliojančiais ir ipareigojęs Gorbaciui įmintis visų priemonių — įvesti Lietuvoje prezidentinį valdymą. Kaip žinia, tokius galiojimus jam ir suteikė SSSR Liaudies deputatų suvažiavimas.

Kovo 11-ąją paskelbus Nepriklausomybės aktą, Gorbaciovas, turėjęs dvi galimybes: arba, remiantis anksčiau įvykusio SSSR Liaudies deputatų suvažiavimo nutarimais dėl Molotovo-Ribentropo pakto padarinių likvidavimo, pripažinti, kad Kovo 11 dienos Lietuvos Nepriklausomybės aktas yra logiška įvykių tąsa ir yra teisėtas, ir pradėti derybas

dėl tolimesnių santykių sureguliuojimo, arba, remiantis SSSR Liaudies deputatų suvažiavimo nutarimais, įvesti Lietuvoje prezidentinį valdymą. Gorbaciovas nepasinaudojo nei viena galimybe, tokiu būdu pasirašė sau mirties nuosprendį kaip politikui.

Michailo Gorbaciovo neryžtingumas įrodė visiems kitose imperijos dalyse, taip pat siekiantis savo valstybingumą, kad vilkas — be dantų. Tai — ne vien asmeninė Gorbaciovo problema. Toks politikas, kaip Gorbaciovas, kitu metu nedelsiant būtų buvęs nušalintas ir jo vietą užimtų kitas, kuris įvykdytų imperinius tikslus. Bet imperijoj jau negalėjo atsirasti naujas Stalinas, o sulauktyti imperijos irimą demokratėjimo metais jau buvo neįmanoma.

Mes visi tuomet užėmėme aukštą pareigas valstybinėmis aparatė. Sutikęs Michailą Gorbacių, apie tai pasakiau jam: Gorbaciovas, kaip įprasta jam, išsišlykė, kad jis apie tai ką nors žinąs. Algirdas Brazauskas atsakė vykdyti SSSR CK nurodymą dėl mūsų pašalinimo. Visais frontais vyko konfrontacija Lietuvos Komunistų partijos viduje. Gorbaciovas atsidūrė prieš alternatyvą: arba imtis iniciatyvos paleisti Lietuvos Komunistų partiją (o tai be represijų jau neįmanoma buvo padaryti), arba susitaikyti su neišvengiamybe. Gorbaciovas užėmė laukimo poziciją. tuo

irodydamas arba, kad jis nekontroliuoja situacijos, arba, kad jis pritaria suvažiavimo sušaukimo idejai.

LKP CK nieko kito nebeliko, kaip paklusti daugumos spaudimui. Ir 1989 metų gruodžio mėnesį įvyko LKP 20-asis suvažiavimas. Jame absoliučia balsų dauguma nutarta, kad Lietuvos komunistų partija nėra SSKP padalinis, o yra savarankiška partija. Gorbaciovas veikė desperatiškai. Nepaveikė jokie grasinimai, ir naujoji partija pradėjo egzistuoti. Maskva emėsi organizuoti savos partijos padalinį ir laikyti jį Lietuvos komunistų partija, kurios absoliuti dauguma narių buvo okupacinės kariuomenės karininkai. Ši grupuotė neturėjo šalyje jokios politinės įtakos ir galėjo veikti iš jėgos pozicijų. Tai galutinai pakirto Gorbaciovo autoritetą Lietuvoje ir subrandino visas sąlygas Nepriklausomybės paskelbimui — 1990 m. vasario 7 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos nutarimams. Taigi, kad artimiausiu metu Lietuva taps nepriklausoma valstybe, Maskvai buvo aišku, tik ji nežinojo ką daryti. Represijų metodus netiko (bijota pasaulio viešosios nuomonės). Iš Gorbaciovo reakcijos atrodė, kad jis tikėjo, jog viskas savaime sugrįš į senas vežas.

Po Kovo 11 dienos jis skelbė Lietuvai blokadą, bet ji nebuvo efektyvi. Maskvos vyriausybė jau neturėjo visų svertų viską užblokuoti. Tam nebuvo pasiruošusi.

1991 m. sausio 13 d. Vilniuje pasikartojė analoginė Tbilisi'ui situacija: įvyko žudynės, niekas nepriėmė už jas atsakomybės, o kruvinių įvykių įtakėjai buvo palikti likimo valiai.

Tada visai išryškėjo Maskvos vyriausybės bejėgiškumas. Visos sąjungos respublikos (Latvija, Estija, Moldavija, Ukraina, Gruzija, Azerbaidžanas, Armenija) stebėjo mūsų veiksmus. Jų opozicijų lyderiai nuolat lankėsi pas mus. Tai juos drąsino (jeigu su mumis nepajėgiama susidoroti, tai ir jie įsitikino, kad galima energingiau veikti). Vakarų pasaulis lūkuriauo. Vidinė suirutė atvedė į 1991 metų rugpjūčio pučą. Šiandien galima tvirtinti, jeigu pučistai būtų laimėję, laisvėjimo procesas būtų pristabdytas, bet ne sustabdytas.

Taip Lietuva įtaigavo Rusijos komunistinės imperijos griūtį. Antra vertus, jeigu imperijoje būtų stabili padėtis, išsivadavimas nebūtų įmanomas. Taigi atėjo imperijai metas suirti, ji ir suiro. Bet ir dabartinėje Rusijoje yra pakankamai jėgų, trokštančių imperiją išlaikyti. Dalis šiuolaikinių rusų politikų grįžta prie Uvarovo suformuluotų principų. Terminas „rusiškumas“ tapo jų oficialia ideologija, patvaldytė — ilgesys stiprios rankos, gal net ir absoliutus monarcho. Kai kurios Rusijos imperijos jėgos mėgina išlaikyti imperiją; tam siekiama pasinaudoti Nepriklausomų Valstybių Sandraugos idėja.